

Láttelelet

Szabadíts meg az erőszaktól⁸

ENSZ workshop a nőkkel szembeni családon belüli erőszakról

Az Egyesült Nemzetek Európai Bűnmegelőzési Intézete (HEUNI) április 8-9-én kelet-közép-európai országokból érkezett szakértők részvételével workshopot szervezett Budapesten a nőkkel szembeni családon belüli erőszak témakörében. Az ENSZ tevékenységében köztudottan középponti helyet foglal el az emberi jogok problematikája. Jóllehet az emberi jogok általános fogalma garantálja az erőszakmentes élethez való jogot a családon belül is, mégis az elmúlt tíz év során mind az ENSZ, mind más kormányközi szervezetek – így az Európa Tanács is – arra törekedtek, hogy kimunkálják ennek az általános fogalomnak specifikus, a családi életre és az ott megjelenő erőszakcselekményekre alkalmazható formuláit. Ennek a munkának volt szerves folytatása az ENSZ, az Európa Tanács és a kelet-közép európai térség szakértőinek budapesti tanácskozása.

A munkamegbeszélés ismereti háttérét az Egyesült Nemzetek Szervezete kívánalmára elkészített Kézikönyv⁹ jelentette.

Ez a családon belüli erőszak (domestic violence) széles köréből a nőkkel szemben, a velük együtt élő férfi (férj, élettárs, partner) által, saját otthonukban elkövetett erőszak cselekményeket tette vizsgálata tárgyává, és az ezekkel kapcsolatos lehetséges stratégiákat dolgozta fel. Az anyag jelzi, hogy bár a vizsgált probléma döntően rejtett, látenciában maradó, és az erre vonatkozó kutatások frissek és távolról sem átfogóak, az mégis nyilvánvaló, hogy szerte a világon, társadalmi hovatartozásra való tekintet nélkül a nők rendszeres és rutinszerű áldozatai a velük együtt élő férfi abuzív magatartásának. Rámutat arra is, hogy az ilyen cselekmények nem csupán az érintett nő, hanem a család és a társadalom tekintetében is súlyos következményekkel járnak, továbbá, hogy a jelenség alapvető magyarázatát nem külsődleges okokban – alkohol, kábítószer, szegénység, stressz stb. –, hanem a családi élet társadalmi feltételeiben és az ezeket átható szexuális, szociális és gazdasági egyenlőtlenségekben lelhetjük meg.

A Kézikönyv áttekinti a különböző országokban alkalmazott jogi megoldásokat. A legtöbb helyen nincs speciális jogi szabályozás: az áldozat a polgári jog általános rendelkezései alapján kérhet kártérítést, vagy kezdeményezheti a házasság felbontását, illetve a hatóságok a büntetőjog megfelelő általános szabályai szerint járhatnak el az elkövetővel szemben. Egyes országokban ugyanakkor ismertek már különös, ezekre az esetekre vonatkozó eljárásjogi és/vagy anyagi jogi szabályok is. (Ilyen pld. az anyagi jog körében a házasságon belül elkövetett nemi erőszak – marital rape – kriminalizálása, vagy az az eljárási lehetőség, amely alapján a hatóság az erőszakkal alaposan gyanúsítható elkövetőt kiutasíthatja a közös lakásból, még akkor is, ha az kizárólagosan az övé stb.) A jogi megoldások kontextusában

⁸ Az anyag Dr. Jane Connors ENSZ rapporteur jelentésének (Workshop on Domestic Violence Issues) felhasználásával készült.

⁹ Strategies for Confronting Domestic Violence: A Resource Manual; United Nations, New York, 1993.

vetődik fel az a fontos kérdés, hogy vajon a családon belüli erőszakot elsősorban bűncselekménynek kell-e tekinteni, és ennek megfelelő eszközökkel reagálni rá, vagy – a legsúlyosabb esetek kivételével – olyan problémaként kell kezelni, amely döntően terápiát, családi mediációt és az ennek megfelelő szervezeti és módszertani apparátus mozgósítását igényli. A Kézikönyv arra mutat rá, hogy az egyes negatív következmények ellenére a büntetőjogi szankció nagy, szimbolikus és nevelő ereje képes az áldozat megvédésére és az elkövető elrettentésére.

Az anyag még részletesen elemzi a büntető igazságszolgáltatás résztvevőinek – ezen belül is elsősorban a legfontosabbnak ítélt rendőrség – szerepét és lehetőségeit, a kriminálpolitika és a prevenció fontos feladatait, az áldozatok és az elkövető részére létrehozott szolgáltatásokat, valamint a szakemberek képzésének jelentőségét.

Ennek az „ismeretelméleti háttérnek” a birtokában ültek össze és ismertették egymással saját országaik helyzetét összefoglaló beszámolóikat Albánia, Horvátország; Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Oroszország, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna képviselői. A kutatások valamennyi országban még kezdeti stádiumban tartanak – ha egyáltalán vannak már ilyen kutatások –, a jelenleg elérhető adatokból is egyértelműen megállapítható azonban, hogy a probléma jelentős a térség minden államában. Általánosnak mondható néhány tényező – alkoholizmus, hátrányos helyzet, rossz, túlszűfolt lakáskörülmények – és a családon belüli erőszak együtt járása, valamint, hogy a nők egyenlőtlen helyzete és a feleséggel szembeni erőszak a legtöbb országban tradicionálisan megalapozott. Ezt a hagyományt sok esetben csak súlyosbította a családi szerepek elbizonytalanodása az elmúlt évtizedekben. A térség országaiban a családon belüli erőszakot korábban sem sorolták a súlyosnak tekintett vagy prioritást élvező cselekmények közé, a rendszerváltozásokat követő vagyon elleni - gazdasági, valamint az ezekhez kapcsolódó erőszakos bűncselekmények hirtelen és ugrásszerű növekedése pedig érthetően nem a prioritások megváltoztatása irányába hatott. Általánosan jellemző, hogy a rendkívül rossz lakáshelyzet és a magas ingatlanárak miatt az áldozat és az elkövető a válás után is kényszerül az együttlakás folytatására. Több országban léteznek már segítő szolgálatok, ezeket elsősorban önkéntesek működtetik, nem állami szervezésben. Valamennyi az eszközök és források szűkösségével, gazdasági nehézségekkel küszködik.

A résztvevő országok törvényhozásai nem alakítottak ki speciális jogszabályokat a családon belüli erőszakra vonatkozólag. A rendőrség az áldozat vagy a szomszédok bejelentése alapján indítja meg az eljárást, hiányzik azonban a speciális képzés és a kapcsolat a rendőrség és a civil szervezetek között. Sok országban folyamatban van a büntetőjog reformja, új kodifikációja. Felmerült a házasságon belül elkövetett nemi erőszak bűncselekménnyé való nyilvánításának kérdése is, amely a térség országai közül jelenleg csak Lengyelországban és Szlovéniában büntetendő cselekmény. Valamennyi résztvevő jelezte a további kutatások szükségességét, hangsúlyozva az integrált és kooperatív megközelítés fontosságát. Sokan – utalva a térség közös kulturális és jogi örökségére – jelezték a regionális együttműködés és közös stratégia kialakítás jelentőségét és értékét.

A közös tanácskozás alapján a workshop rapporteur-je az alábbi ajánlásokat készítette el:

A. JOGALKOTÁS

1. Felül kell vizsgálni a polgári és a büntetőjogi jogszabályokat annak megállapítására, hogy tartalmazznak-e diszkriminatív rendelkezéseket.

2. Meg kell fontolni azoknak a büntetőjogi szabályoknak a megváltoztatását, amelyek enyhítési lehetőséget biztosítanak akkor, amikor az elkövető és az áldozat között családi kapcsolat van.

3. Meg kell fontolni azoknak a rendelkezéseknek a megváltoztatását, amelyek az erőszakos cselekmény áldozatának feljelentését követelik meg, lehetővé téve ezzel, hogy a hatóság hivatalból indíthassa meg az eljárást.

4. Meg kell fontolni azoknak a rendelkezéseknek a megváltoztatását, amelyek az áldozat beleegyezését kívánják meg a büntetőeljárás folytatásához.

5. Meg kell változtatni azokat a rendelkezéseket, amelyek korlátozzák a feleség bizonyítási, tanúskodási kompetenciáját.

6. Meg kell fontolni a házassági köteléken belül elkövetett nemi erőszak bűncselekményé nyilvánítását.

7. Felül kell vizsgálni azokat a rendelkezéseket, amelyek az őrizetbe vételt és a rendőrség lakásba való belépési jogát szabályozzák, annak érdekében, hogy a rendőrségnek megfelelő eszközei legyenek, amikor a családon belüli erőszak eseteiben eljár.

B. KÉPZÉS

1. A rendőrökkel, ügyészekkel, bírákkal meg kell ismertetni a családon belüli erőszak dinamikáját.

2. A rendőrök számára speciális, intenzív képzést kell biztosítani a családon belüli viták krízis intervenciójáról.

3. Speciális képzést kell nyújtani a rendőrök számára a bizonyítékok beszerzéséről a családon belüli erőszak eseteiben.

4. Ismereteket kell adni a rendőröknek arról is, hogyan kell bánni a családon belüli erőszak áldozataival. Ennek a képzésnek tartalmaznia kell azokat az információkat, amelyek az áldozatokat érintő jogokra és a számukra működtetett szolgáltatásokra vonatkoznak.

5. Az ügyészekkel érzékeltetni kell, milyen fontos szerepük van abban, hogy a családon belüli erőszak áldozatait megvédjék a további támadásoktól. Tudatában kell lenniük, hogy ha rendelkeznek diszkrecionális jogkörrel, akkor azt az áldozatok érdekeinek védelmére kell felhasználniuk.

6. Az ENSZ Kézikönyvét le kell fordítani az egyes nemzetek nyelvére és széles körben terjeszteni kell.

7. A rendőrök, ügyészek és bírák részére tervezett képzést a Kézikönyvben kifejtett elvekkel összhangban kell kialakítani.

8. Létre kell hozni a képzés tervezetét és elveit.

9. A tanácsadóknak, különösen az önkénteseknek, átfogó képzést kell biztosítani a családon belüli erőszak dinamikájáról.

10. A tagállamoknak ösztönözni, bátorítani kell a nőknek a rendőrség és a büntető igazságszolgáltatás keretében történő elhelyezkedését.

C. SZOLGÁLTATÁSOK

1. A tagállamoknak fel kell ismerniük a különböző szolgáltatások – 24 órás telefonszolgálat, krízisközpontok, menedékhelyek stb. – fontosságát a családon belüli erőszak áldozatai számára.

2. Rövid- és középtávú elhelyezési lehetőséget kell biztosítani a családon belüli abúzus áldozatai részére.

3. Stratégiákat kell kidolgozni annak elkerülésére, hogy a különélő és az elvált áldozat és elkövető továbbra is kényszerűen együtt lakjon.

4. Speciális szolgáltatásokat kell létrehozni az áldozatok pszichológiai igényeinek ellátására.

5. Az erőszak által érintett családokban élő gyerekek számára szupportív szolgáltatásokat és tanácsadást kell biztosítani.

6. Az áldozatok és a gyerekek részére szolgáltatásokat nyújtó önkéntes, civil szervezeteket támogatni és anyagilag is segíteni kell.

D. KUTATÁS

1. Tudatosítani kell a családon belüli erőszak megjelenésére és okaira vonatkozó kutatások fontosságát. Ugyanígy hangsúlyozni kell a nemek szerinti bontások jelentőségét a kriminál- és egyéb statisztikákban.

2. Az ezzel a területtel foglalkozó kutatók és kutatóintézetek munkájához ösztönzést és anyagi támogatást kell nyújtani.

3. Kiemelkedő kutatókat kell ösztönözni arra, hogy foglalkozzanak ezzel a kérdéskörrel.

4. A családon belüli erőszakkal szembeni jogi és egyéb stratégiák számára prioritást kell biztosítani.

5. A kutatási eredményeket az országosan, regionálisan és nemzetközileg is ismertté kell tenni. Ennek elősegítése érdekében létre kell hozni az ezzel a kérdéskörrel foglalkozó kutatók országos, regionális és nemzetközi hálózatát.

6. A kutatásokat az etikai elvek tiszteletben tartásával kell lefolytatni, úgy, hogy mind az áldozat, mind az elkövető védelme biztosítva legyen.

E. TECHNIKAI SEGÍTSÉG ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS

1. A jogi reform megvalósításánál és a szolgáltatások létrehozásánál hasznosítani kell az Egyesült Nemzetek és az Európa Tanács technikai és anyagi támogatását.

2. Fontolóra kell venni egy regionális jogszabályi modell kialakítását.

3. Jogszabályi és egyéb stratégiák létrehozására ösztönözni kell a családon belüli erőszakkal kapcsolatos regionális együttműködés kialakítását.

F. OKTATÁS

1. Az oktatásban az erőszakmentesség tanítását támogatni kell a formális oktatás valamennyi szintjén és a közoktatási kampányokban.

2. A média valamennyi formáját fel kell használni a családon belüli erőszak jelentőségének tudatosítására és arra, hogy információt nyújtsanak mind az áldozat, mind az elkövető számára a lehetőségekről és a szolgáltatásokról.

3. Az elkövetői programok gondos kimunkálása számára elsőbbséget kell biztosítani.

Az ajánlások átfogóak, nemes szándékúak, tükrözik a lehetséges stratégiai irányokat és feladatokat, így nemcsak megfontolásra érdemesek, de mihamarabbi megvalósításukra is égető szükség lenne. Fontos azt is látni, hogy bár a nőikkel szembeni erőszakról beszélünk,

még sem „csak” a nőkről van szó. Szó van a családokról is, amelyekben ezek a nők élnek, vagy amelyek ezek mellett a nők mellett élnek és látják, tapasztalják, hogy mi történik körülöttük. Szó van a gyerekekről is, a „felnövekvő nemzedékről”, akik ezekben a családokban kapják meg legfontosabb első mintáikat arról (is), hogyan lehet, hogyan kell egymással élni, viselkedni. És ezért talán nem túlzás azt mondani, hogy végső soron, amikor a nőkkal szembeni erőszakról beszélünk, akkor a jelen és a jövő társadalom viszonyairól is beszélünk, és egy olyan együttélés érdekében keressük a cselekvési lehetőségeket, amelyben az erőszak kivétel lesz és nem szabály. Az, hogy ez Kelet-Közép-Európában mennyivel nehezebb, mint a világ nyugati felén a társadalmi tradíciók, a gazdaság állapota, a szociális feszültségek okán – nem igényel részletes indokolást. És végül, óvni kell a jogi omnipotencia illúziójától is. A jog tisztelete fontos, ezt senki nem vonja kétségbe, aki demokratikus modellben, hagyományban gondolkodik. Az is kétségtelen, hogy a büntető szabálynak „nagy szimbolikus és nevelő ereje van”. Mégis, a szabály csupán írott szó, nem tud orvosolni társadalmi gondokat, nem képes megoldani jogon kívüli problémákat. Fontos tehát a kívánatos jogszabályi változtatások megvalósítása, ennél talán csak az fontosabb, hogy megfelelő szociális és edukációs stratégiák működtetésével olyan társas és tudati viszonyok létrejöttét segítsük elő, amelyekbe ezek a szabályok beágyazódhatnak és működni tudnak.

Virág György